

DOĞU VE BATI MEDENİYETLERİNİN DEVLET VE SİYASET SÖYLEMLERİ

LEVENT GÖRÜŞÜK*

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı, Doğu ve Batı medeniyetinin siyaset alanındaki iki temel eserinden hareketle, siyasete yönelik genel algılar ve eğilimlere dair çıkarımlarda bulunmaktadır. Söz konusu karşılaştırma ve analizlerin, bu çalışma açısından öncelikli olan yanı, Türk siyasal yaşamı ve kültürüne dair anlamlı bir karşılaştırma yapabilmektir. Seçtiğimiz her iki eser ve düşünürü de öncelikle kendi tarihsel şartlarının ürünü olarak değerlendirmek gerekir. Bu bağlamda her iki örneğimizin de tek başlarına bir devlet algısını yarattığını söylemek zor olsa da gerek Doğu gerekse de Batı medeniyetlerinin değişim ve dönüşüm dönemlerindeki temel devlet algısını yansıması bakımından örnek teşkil etmektedir. Bu karşılaştırma her iki medeniyetin farklı zaman ve mekânlara rağmen insan doğası, siyasal iktidar ve meşruiyet, siyaset ve ahlak ilişkilerindeki benzerliklerin ve farklılıkların ortaya çıkarılması bağlamında önem teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Siyasal Kültür, Siyasal İktidar ve Meşruiyet, Doğu ve Batı

Mevcut siyasal düzen içerisindeki tüm değerler, o sistemin siyasal kültürünü meydana getirmektedir. Siyasal kültür ise siyasal yapı içerisinde yer alan bireylerin, siyasal olgulara ve durumlara karşı sahip oldukları algıları ve sergiledikleri durumu oluşturur. Kolektif bir bilincin tarihsel ve geleneksel değerlerinden meydana gelen siyasal kültür, ortak duyguların, hislerin, simge, sembol ve ritüellerin oluşumunun bir aracı olmakla beraber aynı zamanda onların toplamını da ifade etmektedir.

Şüphesiz, bir siyasal kültürün en önemli parçası, insan faktörüdür. Bu nedenledir ki, her siyasal yapının temel kaygısı, öncelikle kendi siyasal kültürüne uygun insan doğalarını yaratmaktır ve bilinmektedir ki, o siyasal düzenin ruhuna ve dokusuna uygun düşmeyen insan doğaları, siyasal düzenin varlığı ve devamlılığı için birer tehdit unsurudur. İşte bu yüzden siyasal kültürün temel işlevi, kötü ve makul olmayan insan doğalarını, sisteme hazır ve uygun hâle getirmektir.

* Arş. Gör. Cumhuriyet Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, gorusuklevent@hotmail.com

Bu sebeple ideal bir düzen yaratılmak isteniyorsa öncelikle o ideal yapının temel yapı taşı olan insan doğasından başlanmalıdır. Çünkü insan doğasına kötülük atfedilmedikçe devlete iyilik atfedilemeyecektir. İnsan doğası kötü ilan edilmedikçe kötü olan doğanın egemen olmaması için ya da onu yola getirmesi için mutlak bir iktidarın varlığından söz edilmeyecektir. Bu bilgiler doğrultusunda ister Doğu isterse Batı siyasal kültürü olsun söz konusu ideal bir düzen ya da devletse aralarında hiçbir farklılık yer almayacaktır. Doğal olarak insana bakış açısı, insanı tanımlayış biçimi ile siyaset teorisi arasında uyumluluk vardır. Bunun insan doğasından yola çıkıp devlet kurmak veya devletin doğasından yola çıkıp insan kurmak sorunu mu olduğu ayrı bir tartışma konusudur (Çetin, 2003:11). Devlet zihniyetleri insanlığı açıklama iddiasına karşın, onu ancak kendilerine göre anlamlandırabilmektedir. Bu doğrultuda yapılanmalar ve zihniyetler arasında farklılıklar bulunduğunu göz önüne alıp, dünyaya global açıklamalar sunmaktan vazgeçmek gerekecektir. Her toplum dünyayı farklı biçimde anlamlandırır (Akal, 2000:15).

Bu söylenenler ışığında karşılaştırmamız için her iki siyasal kültürü, bununla birlikte medeniyeti ifade ve temsil niteliği olan, sadece yazıldıkları dönemlerin özelliklerini yansıtmakla kalmayıp aynı zamanda ait oldukları kültür dünyasının siyasal gelenekleri üzerinde günümüze kadar iz bırakma özelliği taşıyan, kişilerle eserler seçilmiştir. Bu açıklamalar çerçevesinde Batı siyasal kültürüne ışık tutan Niccolo Machiavelli'nin *Prens* adlı eseriyle Doğu siyasal kültürünün sembolik eseri olan, Yusuf Has Hacib'in *Kutadgu Bilig*'i karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Aralarındaki yaklaşık beş yüz yıllık zamansal farklılığa rağmen her iki eserin siyasetin kültür ve zihniyet dünyasına ilişkin olgularının kritiğinde fayda vardır. Karşılaştırmada izlenecek yöntem ise öncelikle her iki düşünürün insan doğasına bakış açısı ele alınacaktır. Buradan hareketle siyasal iktidar ve meşruiyet, siyaset ve ahlak ilişkilerine değinilip son olarak karşılaştırma sonucu elde edilen bulgulara değinilecektir.

“Prens” ve “Kutadgu Bilig”in Tarihsel Açıdan Önemi

Eğer Orta Çağ'dan modern döneme geçişi şahsında temsil eden bir siyaset filozofu varsa, o İtalyalı Niccolo Machiavelli'dir. Machiavelli, Orta Çağlar'ın bazı temel fikir ve kurumlarının reddedilmesiyle temayüz eden bir dönem olan Rönesans döneminde yaşadı (Tannenbaum ve Schultz, 2006:167). Hiç şüphesiz Machiavelli bir Rönesans düşünürüdür ve çağının çocuğudur. Nasıl ki Rönesans modern çağa geçişi temsil ediyorsa Machiavelli de aynı şekilde bir geçiş düşünürüdür. Eski Yunan'daki felsefi ve entelektüel değişimin

bir benzeri Rönesans ile başta İtalya olmak üzere tüm Avrupa'ya etki etmiştir (Çetin, 2010:65).

Machiavelli'nin yaşadığı dönemde İtalya, henüz siyasal birliğini tamamlayamamıştı. Siyasal egemenlik Floransa, Milano, Napoli, Roma ve Venedik olarak beş büyük site devletine bölünmüştü. Machiavelli'nin doğum yeri olan Floransa, diğer İtalya şehirlerine kültür ve sanat alanındaki üstünlüğünden dolayı Rönesans'ın ilk belirtileri burada görülmeye başlandı (İşçi, 2011:206). Machiavelli *Prens* adlı eserini 1513 yılında Muhteşem Lorenzo'ya adanmıştır. Prens, bir prensliğin nasıl elde edileceğini, nasıl elde tutulacağını ve nasıl yitirileceğini, tarihten ve çağdaş olaylardan çıkarmaya çalışır. XV. yy. İtalya'sı büyüklü küçüklü pek çok örnekle doludur bu konuda (Russell, 2000:246). Machiavelli, İtalya'da ulusal birliğin, Fransa ve İspanya'da olduğu gibi, ancak güçlü bir prens tarafından gerçekleştirilebileceğine inanmıştır. Bir prens gereklidir ama birliği kurabilecek güçte ve yetenekte bir prens olmalıdır. Prens başarıya ulaşmalıdır ama nasıl? İşte Machiavelli *Prens* adlı eserinde bunu anlatmaktadır (Göze, 2009:110).

Machiavelli'nin *Prens*'i yazdığı dönemde birbiriyle bağlantılı iki tarihsel gelişme modern Avrupa'nın ilk zamanlardaki toplumsal ve siyasi zemini oluşturuyordu. Bunlardan ilki, siyasi otoritenin geleneksel kaynaklarının gerilemesiydi; ikincisi ise halkın ya da kitlenin yalnızca kendisine dayanarak bir güç olarak ortaya çıkışıydı (Sanbonmatsu, 2007:234). Siyasal düşünceler tarihi açısından onun önemi, Yeni Çağ'da millî devlet düşüncesinin temsilcisi olmasındandır. O zamanki İtalya'nın bölünmüş ve halkın birbirine düşmüş durumundan endişe duyan Machiavelli, vatanın kurtuluşunu güçlü ve millî devletin kurulmasına bağlamıştır. Onun sistemi Antik Çağ devletlerinde bulunmayan ve Rönesans'ın getirmiş olduğu düşünce tarzıyla millî devlet düşüncesini uzlaştırarak yeni bir sistemin temellerinin atılmasına sebep olmuştur (İşçi, 2011:206). Machiavelli'ye göre siyasal öğretilerle ya da kurumlarla ilgili tartışmalara girmeye gerek yoktur; ele alınıp incelenmesi gerekenler yalnızca siyasal yaşamın olgularıdır. Bu olguların odağında da, siyasal iktidar sorunsalı bulunmaktadır (Ağaoğulları ve Köker, 2008:180). Bu yüzden Machiavelli, hükümdarın egemenliklerini kurmak ve konumlarını muhafaza edebilmek için nasıl davranabileceklerini incelediği eseri *Prens*'te egemenlik için egemeni olmazsa olmaz şart olarak ilan ediyordu. Çünkü Machiavelli için gerekli olan tek şey "güç tarafından yaratılmış ve güç tarafından sürdürülecek olan bir siyasal örgüt, bir siyasal birlik ve bütünlüktü" (Çetin, 2010:76).

Devlet olma şuuruna yükselmiş insan topluluklarına, insana, insan idaresine, bir toplumun eğilim ve ideallerine değinen bir eser olmak itibarıyla hem düşünce hem de uygulama alanında derin izler bırakan bu eserden 500 yıl önce, başka bir kültür çevresinde aşağı yukarı aynı konulara, çok daha kapsamlı olarak değinen ve hemen hemen aynı idari görevlerde bulunmuş bir kişi tarafından kaleme alınmış bir eserdir *Kutadgu Bilig* (Kezer, 1987: 10). *Kutadgu Bilig*, 1070 yılında yani Malazgirt Savaşı ile Anadolu kapılarının Türklere açılışından tam bir yıl önce Kaşgar'da Yusuf Has Hacib adlı hem düşünür hem de devlet adamı olan bir Türk tarafından kaleme alınmıştır (Arslan,1987:3). Yusuf Has Hacib eserini Balasagun'da yazmaya başladı. 1068'de Balasagun'dan ayrılarak Kaşgar'a gitti, 18 aylık bir çalışmadan sonra 1069-1070'li yıllarda kitabını tamamladı. Tavgaç Hasan Buğra Han'a sundu. Eseri beğenen Hakan, onu Has Hacib olarak tayin etti (Kazmaz, 2010:10).

Kutadgu Bilig, Türklerin Karahanlı, İlghanlı ya da Hakani denilen devleti zamanında esas bakımından bir siyasetname, bir pendname, bir ütopya, aynı zamanda Türklerin belli başlı ilk önemli Müslüman yapıtıdır (Dilaçar, 1988:23). Yusuf Has Hacib'in içinde yaşadığı Karahanlılar Devleti Orta Asya'da kurulan ilk Müslüman Türk devleti olmuştur. Bu bakımdan Karahanlılar dönemi Türk tarihi, ulusal ve kültürel tarihimiz içinde çok önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü Karahanlılar, bir kültür ve uygarlık değişimi döneminde, çok önemli bir geçiş rolü oynamışlardır (Arslan, 1987:14).

Kutadgu Bilig'den ve daha eski metinlerden anlaşılacağı üzere "Kut", tam olarak, Roma kamu hukukundaki "imperiumm" ile eş anlamlıdır. *Kutadgu Bilig* adını "mutluluk veren bilgi" değil "iktidara ulaştıran bilgi" ya da "devlet yönetme bilgisi" şeklinde bugünkü Türkçeye aktarılmaktadır (Arslan, 1987:4). Metin sıradan bir siyasetname, devlet yönetimi kitabı değildir. Esasen insanın varoluşunun nasıl ve neyle yüceltilebileceği üzerinde durmakta; bilgi, akıl, zekâ, iyilik ve kötülük kavramları, dünyanın faniliği ve ahiretin bekası vurgulanmaktadır (Develi, 2006:9).

Kutadgu Bilig genellikle bir siyasetname, siyaset kitabı şeklinde tanımlanmakla birlikte değişik insan ve toplum meselelerini kapsar; roman-hikâye yöntemiyle kaleme alınmış olup başlıca dört kişi arasında çeşitli devlet, hukuk, insan, toplum meseleleri üzerinde geçen karşılıklı konuşmalardan meydana gelmiştir. Olayın kahramanları hükümdar Kün-Togdı, iki vezir, baba-oğul Ay-Toldı ve Ögdülmüş, kendini ibadete veren ermiş kişi Ogdurmuş'tır (Kazmaz, 2000:11). *Kutadgu Bilig* gibi hemen her siyasetnamede hükümdarda bulunması gereken nitelik ve özellikler: devlet yönetiminin ve

saltanatının şartlarıyla esasları birbiri ardınca sıralanır ve tartışılır. Devrin zihniyet, anlayış ve inancına göre en ideal ya da en ahlaki sosyal ve siyasal kuruluşun nasıl olması gerektiğini, bu amaçlara hangi yollardan ulaşılabileceği gösterilmeye çalışılır (Arslan, 1987:9)

“Prens” ve “Kutadgu Bilig”te Devlet ve Siyaset Algısı

Machiavelli ve Yusuf Has Hacib’in devlet ve siyaset algıları analiz edilirken öncelikle insan doğasını nasıl tanımladıkları ve yorumladıkları ele alınacaktır. İnsan doğalarından yola çıkılarak da, siyasal iktidarın tanımlanmış olduğu bu insan doğalarına uygulanacak siyasal eylemin doğasının ve meşruiyetinin nasıl olması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Ardından, siyasal eylemin doğasının ahlakla ilişkisi ele alınarak, bu bağlamda Machiavelli’nin ve Yusuf Has Hacib’in, dine, orduya ve hukuka bakış açısı ele alınmakta ve son olarak da, siyasal eylemin sahibi olan egemen güç ve egemen gücün oluşturacağı bürokratik yapının ne gibi özelliklere sahip olması gerektiği incelenecektir.

İnsan Doğası

Siyasi bilimler ve özellikle de sosyal teori alanında ortaya atılan modeller, açıkça ortaya çıkmış olsun veya olmasın, bir insan anlayışına dayanmaktadır. Bu durum 18. yüzyıl teorisyenlerinin özellikle insan doğasına ilişkin varsayımlarında açıkça görülmektedir; bu varsayımlardan bazıları, insan doğasının “iyi”, bazılarıysa “kötü” olduğu şeklindedir. Siyaset felsefesinde önemli yer tutan bu tür normatif-ahlaki değerlendirmeler, bir bakıma, “psikoloji öncesi” anlayışlar olarak nitelendirilebilir (Bilgin, 1997:207). Bütün siyaset teorilerinde göze çarpan ortak özellik, öncelikle oluşturulacak siyasal düzene/sisteme/kurama uygun insan yaratmak, kendi siyasal sistemini oluşturacak insanı kurmaktır. Bu yüzden her teori kendi insanının, psikolojik özelliklerini, insan doğası argümanlarıyla aktarmaya çalışır. İnsanın doğasını “kötü” ilan etmedikçe devlete iyilik atfedilemeyeceği gibi, insanın doğasındaki “iyi”likleri keşfetmeden de devlete kötü denemez (Çetin, 2003:11). Nitekim Machiavelli’de siyasetle ilgili bütün düşünce ve varsayımlarını insanlar hakkında oluşturduğu kanılara dayandırmıştır (Anıl, 2010:167).

Modern siyasetin babası kabul edilen Machiavelli’ye göre insan, kötü doğaya sahip, iyiyi kötü doğadan ayırt edebilecek bilgi ve erdeme sahip olmayan, çaresiz kararsız bir varlıktır. İnsanlar başında efendi olmadığı zaman iyiyi kötüyü tam anlayamaz, ayrıca devamlı kaos ve kargaşa içerisinde basit

arzularının peşinde koşarlar (Çetin, 2003:14). Çoğu insan öylesine safdilli ve her şeyden önce de kendi kendisini aldatmaya öylesine yatkındır ki, pek çok şeyi herhangi bir şekilde eleştirmeden, görüldüğü gibi kabul eder (Skinner, 2004:68). Çünkü her şeyde ve her yerde iyi insan olarak görünmek isteyen kimse, bunca kötü insan arasında yok olmaktan kurtulamaz (Anıl, 2010:168).

Machiavelli'ye göre insanlar bencildir; bu onların doğasıdır. Devlet adamının siyaset işlerinde bu işi hesaba katması, dahası, kendisinin de bu kurala uyarak bencil davranması gerekir. Yoksa bencillerden oluşan toplumda bencil olmayan davasını yürütemez (Şenel, 2002:305). Machiavelli'ye göre: "Siyasal ilişkileri içinde etkili olan ve özellikle yönetimde göz önünde bulundurulması gereken pek önemli husus da insanların hileci varlıklar olmalarıdır." Toplumun aşağı katmanların da yaşayan insanların zora ya da hileye başvurmaksızın yüksek mevkilere çıkması mümkün olmadığı ya da pek seyrek olanaklı bulunduğu yadsınamaz (Anıl, 2010:176).

"Ele geçirme isteği, gerçekten de çok doğal ve olağan bir şeydir ve gücü yetenler bunu gerçekleştirdiklerinde hep övülür, hiç yerilmezler; ama güçleri yetmeden, ille de böyle bir şey yapmak isteyenler hata eder ve kınanmayı hak ederler (Machiavelli, 2010:56)."

"Çünkü insanlar hakkında genel olarak şöyle söylenebilir: nankör, kaypak, içten pazarlıklı, sinsî, tehlike karşısında korkak, para canlısı olurlar (Machiavelli, 2010:137)."

Machiavelli için en büyük korku kaynağı halkın bizzat kendisidir. Eğer devlet yönetimini halka bırakırsak her şey dağılır ve kaos çıkar. Halk asli amacın gereği olan ulusal birliği ve mutlak egemen devleti temsil edemez. Bu yüzden hem amacı gerçekleştirecek hem de kendisini gerçekleştirecek bir üstün akla ihtiyaç vardır (Çetin, 2012:91).

"Ve insanlar öyle sıradan olurlar, güncel gereksinimlere öyle kolay boyun eğler ki, aldatmak isteyen hep aldanacak birini bulur (Machiavelli, 2010:142)."

İktidar elde etmek istenen diğer şeyleri sağladığından, elde edilmesi sağlanan en üstün şeydir. Bu bakımdan, insanların sürekli iktidar mücadelesi içinde olmaları, insan doğasının bir gereğidir ve kaçınılmaz bir durumdur. İşte insanın kötü oluşu, bu mekanizma içinde bir anlam kazanmaktadır: Her insan bir diğerinin karşısındaki engeldir ve bu nedenle ona göre kötüdür. Bu anlayış insanların birbirlerine kötü gözle bakmalarına ve kişisel çıkarları uğruna birbirlerine kötülük yapmalarına neden olur (Ağaoğulları ve Köker, 2008:182).

Aşağıdaki beyitlerden de anlaşılacağı üzere, *Kutadgu Bilig*'e göre Tanrı insanı diğer yarattıkları arasında seçip yükselterek onu bilgi, erdem ve aklı ile donatmıştır. Bu *Kutadgu Bilig*'deki insan anlayışının temellerini oluşturmaktadır. İnsan doğuştan sahip olduğu bu akıl ile diğer yaratılanlardan ayrılmakta ve bu özellikle devletini (İli) yönetebilmektedir. *Kutadgu Bilig*'de akıl, insana doğuştan verilmiş ve doğasına katılmış bir özellik iken, bilgi gibi diğer kazanımlar akıl aracılığı ile edinilmektedir. İnsan, doğası gereği birtakım çatışmalar içerisinde olsa da, akıl, bilgi ve erdemleri sayesinde bu çatışmalarını çözümlenebilecektir.

“Ululuk sahibi, kadir, en yüce, Yaratan, türeten, sahip gücüne” (2)
 “Yarattı, yükseltti, seçip insanı, Ona verdi erdem, bilgi ve aklı.” (148) “İnsan hayvandan, ayıran bilgi, Bilgi ile insan, yönetir İli, (1845) “Akıl ile insan, sayılır kişi. Bilgi ile beyler, yürütür işi. (303) “Bilgisiz doğar o, sonra öğrenir, Bilgi öğrendikçe, her işi bilir.” (1680) (Hacib, 1996:).¹

Kutadgu Bilig'e göre iki tip saygın insan vardır. Bunlar bilgili ve Bey olarak nitelendirilen insanlardır. Bunların dışında kalanlar ise birer sürü olarak ele alınmakta ve bu sürüye dâhil olmak ise kınanmaktadır. Çünkü bu sürü içerisindeki insanlar, kendi iradelerinden artık yoksun kalmışlardır. Bilgiye ulaşamamış ve böylece ortaya başkaları tarafından istenilen noktaya yönlendirilebilen bir kitle çıkmıştır. Aynı zamanda bu iki insan tipi, siyasal ve toplumsal alan içerisindeki en başat iki işlevi yerine getirmektedir. Çünkü Yusuf Has Hacib, bilgili insanın doğruyu söyleyip, doğruyu yazacağına ve doğruya yönlendireceğine, Bey olarak nitelendirilen insanların ise bir elinde kılıcı diğer elinde yasanın verdiği güç ile düzeni sağlayacağına inanmaktadır. Bu durum aşağıdaki beyitlerde şu şekilde dile getirilmektedir.

“Dünyada iki tip, saygın insan var, Bir bilgin, bir de Bey, sayar insanlar.” (265) “Bunlardan başkası, sayılır sürü, Nereye istersen, oraya yürü.” (266) “Ey sen, söyle şimdi, bana açıkça, İkidenden biri ol, kalma açıkta.” (267) “Kılıç elde, biri, düzeni sağlar, Kalem aldı biri, doğruyu yazar.” (268) “Onlardan kaldı bu, sağlanan düzen, Kalana mirastır, yükseltir gelen.” (269)

Tanrı insanı yarattı ve akıl, bilgi, fazilet anlayışı, gönül, güzel biçim, güzel davranışlar gibi yetenekler ve güçler vermek suretiyle yüce yaratık düzeyine yükseltti. Bu sayede insan, olduğu yerde durmayan, sürekli ilerleyen, gelişen bir varlık niteliği kazandı. Fakat yine de insanoğlu yaratılmışlık yüzünden

1 Kutadgu Bilig ile ilgili yapılan atıflarda sayfa numarası yerine beyit numarası verilecektir. Ayrıca Kutadgu Bilig ile ilgili bu ve diğer konu başlıklarında sistematik açıdan şu eserden yararlanılmıştır: Süleyman Kazmaz, *Hukuk ve Devlet Yönetimi Açısından Kutadgu Bilig*, Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları, Ankara, 2000.

acizdir, rahata kavuşunca kendini unuttur; dilediğini elde etse de yaşamasını bilemez; yaşasa da istediğine ulaşamaz, itibar kazandığı zaman gururlanır, sevdiğini bulunca çabuk yerer; kendisini yakalayan ölümün ardından gider. Bu olayların birbirini izlemesi yaradılışın ve alın yazısının gereğidir (Kazmaz, 2000:37). Yapı açısından farklı olan insanlar birbirine benzemezler; kimi büyük, kimi küçüktür; iyi, kötü, bilgili, bilgisiz, akıllı, akılsız, fakir, zengin; küstah ya da halim selimdirler. Bunlar doğuştan gelen ayrılıklardır (Kazmaz, 2000:36). İsis (kötü, şerir) insan iki türlüdür. Bunların bir kısmı yaratılıştan, diğeri sonradan kötü olmuşlardır. İyilerde böyledir. Doğuştan getirilen hasletler genelde değiştirilemez. Ancak sonradan kötü olan kişilerin ıslahı mümkündür. Gaflet, kötülük gibi fena hasetlerin baş sebebi, vücudu oluşturan gıdalardır. Bilhassa ömrün ilk zamanlarındaki maddi beslenme kaynaklarının geldikleri yol (haram-helal gibi) önem kazanmaktadır (Başer, 2006:28). Hata yapma ihtimali içinde insanı ele alan, insanı yanılan hatta yanılmak için yaratılan bir varlık olarak tanımlayan Yusuf Has Hacib'e göre insanın doğası kötüdür. Bu kötü doğa içerisinde en kötüsü ise doğuştan gelen kötülüktür ve bundan kurtulmanın tek yolu ise ölümdür.

"İnsanın doğası, karşıt ve düşman, Biri güldürürken, biri ağlatan."(5866) "Biri tezlik, biri, sükûnet diler, Biri gülse, biri, ağlayıp inler."(5867) "Yaratılış ile oluşan ahlak, Ölüm bozmayınca, bozulmaz, el-hak."(882) "Yanılgı, insanlar için ad oldu, Yanılmak insana özgü hâl oldu."(197) "Hakan dedi, iyi, iki türlüdür, Biri, tam iyilik, yolunda yürür."(872) "Biri iyi olur, anadan doğma, Doğru yürür bütün, gör, iyiliğe."(873) "Doğası kötünün, yoktur ilacı, Dünyaya bela o, ulusa acı." (879) "Kötüdür görürüm insan doğası, Pişmanlığı uzun yoktur rahatı." (926)

İktidar ve Meşruiyet

Platon'dan, Aristoteles'e, Orta Çağ'dan ve Rönesans'a kadar siyasal literatürün merkezindeki sorun şu olmuştur: Devletin amacı. Çünkü siyasal iktidar, öncelikle adalet, iyi hayat, hürriyet ve/veya Tanrı gibi yüce amaçların hizmetinde olan bir araç olarak düşünülmüştür. Machiavelli ise devletin amacını siyaseti aşan, ahlaki, dini, kültürel terimlerle anlamayı reddeder. İktidarın kendi başına bir amaç olduğu düşüncesine sahip olan Machiavelli, araştırmalarını iktidarı elde edecek, elde tutacak ve yaygınlaştıracak araçların en müsait olanlarının neler olabileceği konusuna ayırır (Yeke, 2007:88). Machiavelli siyaset olgusunu doğruluktan, ahlaktan, dinden ve metafizikten ayırmakta ve devleti diğer herhangi bir kaynaktan bağımsız kendini var kılan değerler sistemi olarak ihdas etmektedir. Devletin değer sistemini izleyecek

olursa, devlet adamı, doğruluk, ahlak, din gibi diğer değer sistemlerini ihlal edebilir (Ebenstein, 2009:168).

Machiavelli dinin politikaya egemen olmasını reddeder, ona göre dini politikanın hizmetine sokmak gerekir (Althusser, 2010:107). Machiavelli, siyasal alanı özerkleştirmesine karşın, iktidara ilişkin pratikler bütünü olarak ele aldığı siyaseti dinden ayırmaz, hatta dini siyasetin hizmetine sokar. Dinin teolojik anlamı üzerinde hiç durmayan, dinin aşkın bir güçten kaynaklanıp kaynaklanmadığını ya da dünyayı aşan bir hakikati içinde barındırıp barındırmadığını kesinlikle sorgulamayan Machiavelli, dini salt sosyolojik bir öge olarak değerlendirir. Bu bakımdan din kendi başına bir amaç değildir; önemli, toplumsal-siyasal bir araç olmasından kaynaklanmaktadır (Ağaoğulları ve Köker, 2008:204).

Machiavelli *Prens*'te prenslikleri dört ayrı türe ayırır: Eski Prenslikler, Karma Prenslikler, Dinsel Prenslikler ve Yeni Prenslikler. Yalnızca yeni prensliklere önem veren Machiavelli'ye göre bir prenslik yeni değilse, adının başında karma ya da dinsel sıfatı bulursa da, gerçekte eski bir prensliktir (Ağaoğulları ve Köker, 2008:204). Eski prenslikler ister yıllardır süre giden "soydan geçme" bir nitelik gösterebilirler, ister soydan geçme bir prensin devletine kattığı bir parça nedeniyle karma prenslik özelliği taşıyabilirler, isterse de Papalık devletinde olduğu gibi iktidarın din adamlarının elinde bulunmasıyla teokratik bir boyuta sahip olsunlar, sonuçta hepsi yeni bir siyaseti uygulayabilme becerisinden yoksun köhnemiş yapılardır. Machiavelli'nin eski prensliklerin karşısına konumlandığı yeni prenslikler, Rönesans'ta gelişen yeni insan felsefesiyle uyumlu bir biçimde, kişinin, kendi güç ve yeteneği (virtû) doğrultusunda eylemlere girişerek ve yazgısını (fortuna) doğru kullanarak iktidara gelmesi ve böylece yeni bir prenslik (devlet) kurmasıyla ortaya çıkar. Prens yeni monarşide en üstün emretme yetkisine sahiptir ve bu anlamda "egemen" in ta kendisidir. Egemen devlet içi, egemenliğin kullanıcısı ya da sahibi olarak algılandığından, Machiavelli'nin *Prens*'i aslında ardında kurumlarla donanmış olan bir yapıyı yani "devlet"i işaret etmektedir (Ağaoğulları ve Köker, 2008:186-187).

Virtû Machiavelli'nin ellerinde Hristiyanlığın ahlakçılığı ve kaderciliğine karşı insanın özgür iradesinin olanağının açık sözlü bir ifadesi hâline geldi. Rönesans boyunca insan özgürlüğü hâlâ sonlu, erdemın belirli alanlarıyla sınırlı olarak ve rastlantısal güçlerin idaresinin fortunanın ya da talihin (insan kontrolünün dışındaki güçlerin) denetimi olarak görülüyordu. Ancak Machiavelli becerikli siyasi önderin bu güçlerin dayattığı kısıtlamalara karşı

koyabileceğini ileri sürüyordu (Sanbonmatsu, 2007:188). Machiavelli'nin virtû kavramını kullanması, onu modern öncesi seleflerinden ayırır. Bu terim Antik dönemdekilerin idealist liyakatinden ya da Orta Çağ düşünürlerinin ahlaki iyiliğinden daha çok, bireyselci ve dünyevi bir mükemmelliğe gönderme yapar. Virtû, elitlerin bir özelliğidir, iktidar, zenginlik, şöhret ve hatta özgürlük bile olsa, bireylerin değer verdikleri şeyi elde etmelerini mümkün kılan gerçek bir bencilliktir (Tannenbaum ve Schultz, 2006:177).

“Öyleyse, başında yeni bir prensin bulunduğu tümüyle yeni prenslikleri elde tutmak, bunları ele geçirenin az ya da çok erdemli olmasına göre az ya da çok zorluk gösterir. Sıradan bir kişinin prens olması durumu ya erdem ya da talih gerektirdiğine göre bu iki şeyin her birinin bir sürü güçlüğü azalttığı anlaşılıyor; bununla birlikte, talihe daha az güvenen, daha uzun süre tutunur (Machiavelli, 2010:70).”

Siyasal iktidarın meşruiyetini sağlayacak ve onun sürekliliğini oluşturacak en önemli faktör şüphesiz ki taşıdığı özelliklerdir. Hükümdar sıradan insanlar gibi sadece kendi hayatından değil, aynı zamanda insanları bir ve bütün kılan devlet ve halkın hayatından da sorumludur. Bunun için yapılması gerekeni yapmalı ve koruması gereken devlet ve halkı için bu erdemlerden vazgeçmesini bilmelidir. Bedenlere hâkim olmak için şiddeti, ruhlara hâkim olmak içinde korkuyu beslemelidir. Bunun içinde erdem gerekli şart değildir (Çetin, 2012:94) . Bu yüzden prens, korkulan bir kişi mi yoksa sevilen bir kişi mi olmalıdır sorunsalında tercih korkulan kişi olmaktan yanadır. Bu duruma göre kötü olan insan doğası neden olmaktadır.

“Bundan bir tartışma doğar: Korkulmaktansa sevilme mi iyidir, yoksa sevlilmektense korkulmak mı? Yanıt ikisinin de gerekliliğidir; ama bu ikisini bir araya getirmek zor olduğu için bu ikiliden birinden yoksun kalınacaksa, sevlilmektense korkulmak daha güvencelidir. Ve insanlar kendilerini sevdi-ren birinden çok, kendinden korkutan birine zarar vermekten çekinirler; çünkü sevgi bir gönül borcu başına dayanır ve insanlar kötü oldukları için kişisel çıkar söz konusu olduğunda bu bağ kopuverir; oysa çekinme, insanı hiç terk etmeyen ceza korkusuna dayanır (Machiavelli, 2010:137).”

Machiavelli için siyasal iktidarın sürekliliğini ve meşruiyetini sağlayacak bir diğer olgu ise savaştır. Machiavelli insanların doğasını ve var olma sebebini iktidar için savaşa indirgediği gibi devletini de ayakta tutacak ve sürdürecekt temel olgunun savaş olduğunu belirtir. Machiavelli için hayat da siyaset de savaştan başka bir şey değildir (Çetin, 2012:93).

Türk devlet geleneğinde ise, egemenlik Gök'ten alınır. M.Ö. 176 yılında, Tengri Kut'u unvanını taşıyan Hun Hakamı Mete Han'ın, Çin imparatoruna

gönderdiği mektup şöyle başlar: “Ben, Tanrı tarafından tahta çıkartılmış büyük Hun Hakamı ‘Tanhu veya Tanju’ ” (Köseoğlu, 2004:34). Hunlardan beri hâkimiyetin ilahi kaynaklı olduğu kabul edilmekle beraber, hakanlara herhangi bir surette ulûhiyet atfedilmemiştir. Türk mitolojisinde bu tarz anlayışın izleri bulunmakla birlikte yazılı belgelerde hakan, Tanrı tarafından gönderilmiş ve kut verilmiş bir insan olarak kabul edilmektedir. Başka kültürlerdeki benzeri telakkilerde kralın şahsı da ilahi menşeli kabul edildiğinden, bu inanç tabi olarak, kral hata yapmaz, kral masumdur fikrini de beraberinde getirmiştir. Fakat Türk anlayışında ise ilahi olan görevlendirmez. Hakan iyi veya kötü, bilgili veya bilgisiz olabilen bir insandır. Hakan olmak o kişi için bir kader, bir nasiptir ve buna layık olmak zorundadır. İyi, bilge ise Tanrı’nın yardımı da onunla beraber olur; aksi takdirde Tanrı “Kut yükünü=inayetini” ondan çeker (Niyazi, 2007:48). Tanrı tarafından gönderilen bu hakanların bizzat kendilerinin ilahi niteliklerinin bulunmadığı; bilakis temsil ettikleri otoritenin veya hâkimiyetin ilahi nitelikli ve bu sebeple de mukaddes görüldüğüdür. Dolayısıyla oturdukları taht kadar devletleri de mukaddes kabul edilecektir (Unan, 2004:20).

Kutadgu Bilig’de de hâkimiyet ve iktidar anlayışı, Türk devlet geleneğinde olduğu gibi Tanrı tarafından kişiye bahşedilen bir olgu olarak ele alınmış ve incelenmiştir. Tanrı, hakana idare etme ve yönetme yetkisini, kendisine bağlı bulunan halka adaleti, huzuru ve iyiliği vermesi üzerine teslim eder. Çünkü bu Tanrı tarafından Hakan’a verilmiş olan bir emanettir, hakanın bu emaneti koruması en asli görevidir. Aksi takdir de Tanrı’nın verdiği bu emaneti geri alacağını da bilmektedir.

“Tanrı sana verdi, kutluluk ey Han, Şükret O’na bin kez, adını hep an.”(109) “Anadan doğarken, beylikle doğar, Görerek öğrenir, iyi iş kavrar.” (1932) “Tanrı kime verse, beylik işini, O işe denk verir, aklı, gönüllü.”(1933) “Tanrı senin gibi fani kullanı, Sana muhtaç etti, sen gördün varı.”(5193) “Tanrı seni dikti, doğruluk için, Doğru ol, doğruluk, üzre dur, lakin.”(5195)

Türk hâkimiyet telakkisine göre “kut” babadan oğula geçerdi (Niyazi, 2007:49). Türk siyasal kültüründe hâkimiyetin bir soya, bir aileye dayandırılması geleneği, iktidarın aslında bir birikime, tecrübeye dayandırılması anlayışı üzerine kurulmuş olmasındandır. 5757. beyitte devlet eli değmemiş kişi olarak tasvir edilenin aslında bir yönetme ya da idare etme geleneğine, tecrübesine sahip olmayan kişi olduğu belirtilmektedir. Böyle kişilerin iktidar gücünü ele geçirmesi durumunda ise düzenin bozulacağına inanılmaktadır.

“Çok eski bir söz var söylenir durur, Ata yeri, adı, oğluna kalır.”(110)
 “Anadan doğarken beylikle doğar, Görerek öğrenir, iyi iş kavrar.”(1932)
 “Babası bey ise, oğulda bey doğar, Oğul bey doğunca, ataya benzer.”(1950) “Devlet bilmedik el devlet bulursa, Gittikçe bozulur, dert olur yurda.”(5757)

Kutadgu Bilig'de güneş, devleti simgelemektedir. Bu simgeleştirme özünde iyinin ve kötünün ayrışımını ve sonsuzluğu ifade etmektedir. Nasıl ki, güneş ışığıyla iyi ile kötü arasındaki ayrımı ortaya çıkarır, işte devlette aynı şekilde iyiler arasından kötülere ayrıştırarak âdeta bir elek işlevi görür ve bu şekilde kötü olan doğanın siyasal ve toplumsal alana hâkim olmasını engellemiş olacaktır. Bu sebeple kılıç ve kamçı beyin eline, kötü olan doğaldan devletini arındırılması amacı/şartı ile verilmiştir.

“Güneş, bak, küçülmez, hep aynı kalır, Parlaklığı aynı, hep öyle durur.”(825) “Benim davranışım, ona benzer ki, Doğrulukla doldu, hiç ek silmedi.”(826) “Ey Hakan, sendedir, kılıç ve kamçı, Bu kamçı ve ceza, kötünün harcı.”(5279) “Kötüler kısarsa, kötülükleri, Sen kısma cezayı ve tut kamçısı.”(5280)

İktidar sahipleri devlet gücünü ülkeye hizmet yolunda kullandıkları ölçüde yücelirler, böyle yapmaz da zaaflarının ya da menfaat bekleyen çevrenin etkisiyle ellerindeki para, mal, makam gibi maddi ve hukuki imkânları yakınlarına tahsis ederlerse iktidar, yarar uman topluluğun malı hâline gelir. Siyasetçi için tehlike bu noktada başlar (Kazmaz, 2000:65). Devletin, üzerinde hâkimiyet kurduğu halkından birtakım taleplerde bulunmasının temel koşulu, halkına karşı olan ödevlerini yerine getirmesinden geçmektedir. Devletin üzerine düşen üç önemli görev vardır ve bunları gerçekleştirdiği takdirde meşruiyetinin ve halkından birtakım taleplerde bulunmasının önünü açmış olacaktır. Bu üç temel görev, aslında devletin ekonomik, siyasal ve sosyal alanlardaki hak ve yükümlülüklerini oluşturmaktadır.

Bu görevlerin başında ekonomik hayatın düzenlenmesi yer almaktadır. Ekonomik yaşamın düzene girmesi ise paranın değerinin korunmasından geçmektedir. Yani devletin ekonomi alanındaki müdahalesi, siyasal ve sosyal yaşamın düzenli bir şekilde devam ettirilmesinin odak noktası olarak belirtilmiştir. Devletin bir diğer görevi ise adil ve doğru kanunlar oluşturarak sosyal yaşam üzerinde adaletsizliklerin giderilmesidir. Adil ve doğru kanunun temel çıkış noktası ise, toplum içerisinde güçlünün güçsüzü ezebileceği muhtemel oluşumları engellemektir. Devlete biçilen son rol ise güvenli bir toplumsal yaşam inşa etmektir. Güvenlik alanındaki son görevin temel kaygısı ise toplum düzenine tehdit oluşturabilecek yapılanmaların oluşmasına

engel olunmasıdır. Zorbalığın, zalimliğin, eşkıyalığın ve haydutların yapılanmasının önünde devlet bir barikat oluşturmalıdır.

Aslında bundan önceki her iki görevde de bir güven algısından söz edebiliriz. Ekonomik anlamda paranın değerinin korunmasından, ekonomik yaşamın güvenli bir şekilde idamesi esas alınmaktadır ya da hukuksal anlamda adil ve doğru kanunlardan kasıt yine tebaa içindeki zayıfların kendini güvenli hissetme ihtiyacını giderme amacı gütmektedir. Bu gibi güven kaygıları, toplumsal ve siyasal yaşam içerisinde, insan doğasının kötü olduğu inancı nedeniyle oluşmakta ve bunun bir sonucu olarak da devletin, toplumun her alanı güvensizlik nedeniyle kuşatması ve kontrol etme arzusuna evrilmesine neden olmaktadır.

“Milletin hakkı var, sende üç tane, Bu hakkı öde sen, düşme güçlüğe.”(5574) “Birisi, temiz tut, ülkede gümüş!, Ayarım gözet, ey ilmi geniş.”(5575) “Diğeri, millete, doğru yasa ver, Biri diğerine, zulmederse gör.”(5576) “Üçüncü, emin tut, bütün yollan, Temizle, eşkıya ve haydutları.”(5577) “Ödemiş olursun, halka hakkını, Ey cömert, istersin, sen de hakkını.”(5578)

Aslında yöneten ve yönetilen arasındaki bu tür bir ilişki *Kutadgu Bilig*'in yazılmasından yaklaşık altı yüz yıl sonra Avrupa'da “toplum sözleşmesi” (social contract) kuramı olarak ortaya çıkacaktır. Buna göre devletin varlığı yöneten-yönetilen arasında yapıldığı varsayılan anlaşmada aranmalıdır. Örneğin Thomas Hobbes, doğal hâlde (state of nature) yasayan insanların birbirlerinin düşmanı olacağını, toplumsal düzen ve yaşam güvenliği olamayacağını ve bu nedenle insanların bazı haklarından vazgeçerek devleti (Leviathan) yarattıklarını öne sürmüştür. İşte bu tür bir yaklaşımı, Hobbes'dan çok önceleri Yusuf'un dile getirdiğini görüyoruz (Doğan, 2002:136).

Kendisine yüklenen görevleri gereği gibi yerine getiren bir iktidar, halkın kendisine karşı olan sorumlulukları da yerine getirmesini bekleyecektir. Bu sorumluluklar yine aynı şekilde sosyal, siyasal ve ekonomik olmak üzere üç temel alan üzerine toplanmıştır. Bunlardan ilki siyasal otoriteye duyulması gereken itaattir. Siyasal iktidarın kendi varlığını ve eylemlerini gerçekleştirmesi durumunda, halk siyasal otoriteye saygı duymalı ve itaat etmelidir. Aksi takdirde devletin cebir kullanma hakkı doğacaktır. Siyasal birliğin bozulma tehdidi, iktidarın zor kullanmasının önünü açan meşru bir durumdur. Ekonomik alanda ise halk, vergi gibi devletine olan ödemelerini yerine getirmekten kaçınmamalıdır. Halkın yerine getirmekle yükümlü olduğu son görevi ise toplumsal birlik ve beraberliğin sağlanmasında devletine yardımcı olmasıdır. İçerde ve dışarda devletin bekasına yönelik tehdit oluşturabilecek

durumlarda kenetlenmeli ve devletin dostuyla dost, düşmanıya düşman olmasını bilmelidir.

“Millet üzerinde, senin üç hakkın, İşte sen onlardan ve aç kulağın.”(5579) “Bir emirlerine, değer versinler, Ne söylersen hemen, onu yapınlar.”(5580) “İki kısmasınlar, hazine hakkı, Ey cömert, ödensin, gelince vakti.”(5581) “Üçüncü, düşmana, düşman olsunlar, Sevdiğin kim ise, onu sevsinler.”(5582) “Ödemiş olursun, sen haklarını, Onlar da ödemiş, olur hakkını.”(5583)

Kutadgu Bilig'de Bey'in taşınması gereken özelliklere dikkat edildiğinde, her insanda asgari düzeyde bulunması gereken bilgelik, adalet ve doğruluk gibi vasıfların egemen gücün kendisinde de yoğun bir şekilde bulunmasını istemektedir. Fakat ne kadar bilge, adil ve cömert olursa olsun ya da ne kadar iyi özellik taşırsa taşısın cesaretini yitirmiş olan bir bey görevini tam olarak yerine getiremez. Halkına bilgeliği ile doğru yola gösterse de, adaleti ile olası anlaşmazlık ve çatışmaları giderse de, konu, ülkesini ve tahtını korumaya geldiğinde atacağı bir geri adım ya da kararsızlık hâli halkını ve tahtını felakete sürükleyebilir.

“Günler ulus için, kutluluk dolu, Bey iyi olursa, doğruysa yolu.” (455)
 “Beyliğin temeli, gör, doğruluktur, Doğru olsa beyler, iş sağlıklıdır.” (819)
 “Doğru ol, doğruluk, üzere yap yasa, Ki uzasın beylik, dursun ayakta.” (5170)
 “Yürekli, atılgan, bey yiğit gerek, Bu yüreklilikle, düşman ne demek.” (2043)
 “Düşmana karşı, sert, yiğit olmalı, Güzelliği gören, göze çarpmalı.” (2085)
 “Beylik için önce soyluluk gerek, Cesur, alp, kahraman ve yüreği pek.” (1949)

Bey'in iktidarda sürekli olarak kalmasının bir diğer yolu ise, ordusunu savaşa her daim hazır tutması, halkını içeriden ve dışarıdan gelecek olan düşmanlara karşı teyakkuz hâlinde bulundurması meşruiyetinin en önemli unsurlarından birisidir. Kendi canını vatani için feda etmeye hazır bir orduyu yaratmak ve sürekli savaş için hazır bulundurmak oldukça zahmetli ve güç bir iştir. Böyle bir durum gerçekleştirildiği vakit ise faydasını hem bey görecektir hem de ülke.

“Kılıç oynadıkça, düşman oynamaz, Kılıç kına girse, bey huzur bulmaz.” (2144)
 “Kılıç vuranları, memnun et, ey bey, Sende memnun yaşa, görme acı şey.” (2145)

Siyaset ve Ahlak İlişkisi

Machiavelli'nin asli amacı İtalya'nın ulusal birliğini kurmak, güçlü bir hükümdar aracılığıyla bunu muhafaza etmek ve sürekliliğini sağlamaktır.

Machiavelli açısından, bu amacın gerçekleştirilmesine “adalet ve ahlak anlayışı açısından” bakmamak gerekir. Önemli olan hükümdarın “hiçbir muhalefetle karşılaşmadan hükümlan olması ve bunu muhafaza etmesidir.” Machiavelli amacını gerçekleştirmek için her ne başarılı ise onu yüceltir, her ne başarısız ise onu da suçlar. Machiavelli bu amaca ulaşmak için kullanılan yöntemler ve araçlar için bir ahlaki ilke ve standart sunmaz. O hükümdarın amaca ulaşmak için yaptığı tercihlerin başarılı veya verimli olup olmadığı ile ilgilenir. Ona göre siyasal tüm eylemlerin nihai amacı siyasi iktidarı ele geçirmektir. Onun öğretilerine göre siyasal iktidar arayışında amaçlar araçları meşru kılar (Çetin, 2012:90).

Machiavelli'nin keşfettiği yeni siyaset kıtasının salt olgular üzerine kurulu olması ya da siyasetin iktidara gelmek ve iktidarı korumak anlamında bir stratejik ve teknik beceri konusu hâline gelmesi, siyasal alanın her türlü normatif yaklaşımla ilişkisinin kesilip özerkleşmesi demektir. Daha açıkçası, Machiavelli, siyaseti hem aşkın ya da göksel bir güce ve ondan kaynaklanan dinsel dogmalara hem de geleneksel ahlaki değer yargılarına bağımlı olmaktan kurtarır. Böylece, siyaseti Orta Çağ'da Hristiyanlık ile Antik Çağ'da da ahlak ile yoğuran anlayışlar, bir kalemde silinip atılır. Ancak siyasal alanın dinden ve ahlaktan soyutlanmış olması bunlar arasında hiçbir ilişkinin bulunmaması anlamına gelmez (Ağaoğulları ve Köker, 2008:176). Machiavelli bir özel tutum olarak ahlaksızlığı hiçbir zaman övmez; onun temel tavrı ne nihilizmde ki gibidir ne de bu dünyada değerler bulunmadığını varsayar, bütün değerlerin yıkıldığı bir dünya isteği de yoktur. Onun ahlak dışılığı dolayısıyla bütün şartlarda ahlaki değerlerin inkârını değil, fakat devlet adamının özgül konumunda iktidarın kurallarının ahlak ve doğruluk kuralları karşısında bir önceliğe sahip olduğu görüşünü telkin eder (Ebenstein, 2009:341).

Bütün bunlar, utanılacak şeyler olarak adlandırılabilir; ama siyasal yaşam da “erdem”le “kötülük” arasında kesin bir çizgi çizemeyiz. Bu ikisi çok kez yer değiştirebilir. Eğer her şey dikkatle incelenirse, çok erdemli olarak görünen bazı şeylerin eyleme dönüştürüldükleri zaman hükümdar için yıkıcı; kötü sayılan bazı şeylerin ise yararlı oldukları görünür. Siyasette tüm şeyler yerlerini değiştirirler. Orada iyi, kötü; kötü ise iyidir (Cassirer, 2005:341). Demek ki siyasal özne, hiçbir ahlaki kritere, değer yargısına ya da hukuki kurala aldırış etmeksizin, içinde bulunduğu duruma göre en uygun aracı kullanmalı, en uygun aracı gerçekleştirmelidir. Örneğin “verilen söze sadık kalınmalı mı, kalınmamalı mı?” sorusunun kesin bir yanıtı yoktur. Koşullar

gereği kişinin sözüne sadık kalması iktidar elde etmesine ya da korumasına yararlıysa, böyle davranmalıdır; durumu bunun tersi olduğunda ise, sözünden caymakta bir an bile tereddüt etmemelidir (Ağaoğulları, 2011:332).

“Demek ki sağduyulu bir prens, eğer verdiği sözü tutmak kendine zarar verecekse söz vermesine yol açan gerekçeler ortadan kalkmışsa bu sözü tutamaz, tutmamalıdır da. İnsanların tümü iyi olsaydı, bu öğüt iyi olmazdı ama kötü oldukları ve sana verdikleri sözü tutmayacakları için, senin de verdiğin sözü tutman gerekmez (Machiavelli, 2010:142).”

*Kutadgu Bilig'*de, iktidar olmanın getirdiği kuralların, ahlak ve doğruluk kuralları karşısında herhangi bir önceliğini bulunmamaktadır. Amaç ve amaç giden yolda kullanılan araçlar arasında bir çatışma söz konusu olmadığı gibi tam tersi siyasetin işleyişi ve tarzı ile bu siyaseti işletenlerin söz ve eylemleri ahlaki normlar ile her zaman uyum içerisinde olmak zorundadır. Her ne kadar eser de, devletin kutsallığı sürekli olarak belirtilse de halka hizmet etmek bir o kadar önemlidir. Toplumsal ahlak anlayışını, siyasetin genel ahlak anlayışından ayırmayan Yusuf Has Hacib için, bireyin sahip olması gereken ahlaki normlar ne ise iktidarın ve onun yürüteceği siyaset anlayışının da, bu çerçeve içerisinde yer alması gerekmektedir. Kişiliği ve yapısı ile zaten halka örnek teşkil etmesi gereken bir beyin doğruluktan, erdemden ve hayâdan uzak olan davranışları *Kutadgu Bilig'*de kabul edilemez bir durumdur.

“İki türlü ad var, diller de kalır, Bir iyi, bir kötü, dünyada kalır.”(238)
 “Kötüye sövülür, övülür iyi, Bak sen, kendine sor, iyi hangisi.”(239) “Kendin iyi olan, adın övülür, Kötü olsan bil ki, sana sövülür.”(240) “Kötü mü yeğlersin, yoksa iyi mi, Sövgü mü yeğlersin, yoksa övgümü.”(243) “Dileğin hangisi, onu seç, lakin Kötü gelse sonu, yakınma sakın.”(244)

Yönetici bey, utanma duygusu taşıma bakımından insanların en seçkini olmalıdır. Hayâ sahibi olan kişi yanlış davranmaktan çekinen hareketlerle doludur. Bu kişiler yumuşak tabiatlı olur, densiz işlerle uğraşmaz. Allah kime hayâ ve anlayış ihlas etmişse ona devlet ile birlikte bütün şereflerini de bahşetmiştir. Bütün uygunsuz işlere engel olan hayâ, iyiliklere yönelten ve ulaştıran bir araçtır. Bu kadar iyi bir şey olan hayâ insan için büyük bir süstür (Çağbayır, 2002:87).

“Sakınan insanın, gönlünde korku, Bu korkuyla beyler, işinde doğru.”(1986) “Eğer Bey olmazsa, temiz sakınan, Pisenir görünüş, eylem, her zaman.”(1987) “Hayâ durmalı bey, seçkin olmalı, Hayâlı davranış eksilmemeli.”(2005) “İnançlı ve sadık, sağlam, uyumlu, Doğruluk ile sen, yürüdüñ yolu.”(3063) “Ne söyler, işit sen, gör, erdemli er, Bu erdemle olur, arzu dilekler.”(3420)

Prens ve Kutadgu Bilig'e Dair Çıkarımlar

Her iki eserin ve düşünürün temel çıkış noktasını şu şekilde özetlemek mümkündür: “Var olanı görüp yorumlayarak, bu var olan üzerinden bir olması gereken düzen inşası yaratmak.” Her iki devlet geleneğinin ortaya koyduğu gerek ideal yapının kendisinde, gerekse yaratmak istedikleri otoriter düzenlerinin inşa aşamasında önemli ölçüde benzerlikler ve kimi zaman da farklılıklar yer almaktadır.

Öncelikle her iki gelenek de insanın doğasına yaptıkları atıfla ideal düzenlerinin kurgusuna başlarlar. İdeal bir düzen için, o yapıya uygun ve yapının genel şartlarına uyması gereken ideal insan doğaları yer almalıdır, yoksa da yaratılmalıdır. Bu yüzden her iki siyaset geleneğinin de nasıl bir siyasal eylem doğasına sahip olacağı, insan doğasını nasıl ele aldığı ve tanımladığı noktasında önem atfetmektedir. Bu noktada her iki düşünürün de ortak yar-gısı insan doğasının kötülüğü üzerine kurgulanmış olmasıdır.

Her iki geleneğinde insan doğaları hakkındaki temel kaygıları bireye olan güvensizlikleridir. Machiavelli'nin uygulayacağı siyasal eylemin doğasında kötü doğaya sahip yığınların başında bulunacak kayıtsız ve şartsız bir hükümdarın varlığı meşrulaşmaktadır. Machiavelli'de aslında her şey daha başladığı anda son bulmuştur. Bir tarafta kötü doğaya sahip insanlar yığını, diğer yanda bu kötülerini dizginlemekle yükümlü bir hükümdar ve tabii haklı olarak bunca kötülüğün içinde iyi olması beklenmeyecek bir siyasal eylem doğasının varlığı. Böylece prensin her türlü eylemlerinin sorgulanmasının öntü kesilmektedir. Aldanmamak ve aldatılmamak adına genellikle insanlara karşı/rağmen bir eylem planı çerçevesinde hareket edilmelidir.

Yusuf Has Hacib'de de durum çokta farklı ele alınmamaktadır. Machiavelli kadar keskin ve kesin bir dille insan doğası hakkındaki düşüncelerini dile getirmese de eser kimi noktalarda düşünürün gerçek niyetinin ne olduğunu bizlere sunmaktadır. Yusuf Has Hacib, insanların iyi ya da kötü doğaya da sahip olabileceğini belirtmektedir. Böyle bir izahta her şey çokta net değildir. Fakat insan doğası hakkındaki ısrarla vurguladığı nokta; saygınlık duyulacak iki insan tipinin varlığıdır. Bunlardan ilki bey olanlar diğeri ise bilgi sahibi olanlardır. Bunların dışında kalanlar ise Yusuf Has Hacib için bir sürüden ibarettir ve bu sürüye katılıp yol alınmasını hiç tasvip etmeyecektir. “Bilgi bil, insan ol, kendini yükselt, Ya hayvandan sayıl, ayrıl insandan (6611).” Bilgi sahibi olanlar dışında kalanlar birer hayvan sürüsünden ibarettir. Bu sürüye güvenilmemesi ve bey tarafından bel bağlanmaması gerektiğini öğütlemektedir. Çünkü böyle bir kitle, Bey'in kendisine ya da ulusal

birlik ve beraberliğe karşı tehdit oluşturabilirler. Bu yüzden insan doğasına topyekûn iyi demek ve güvenmek yanlış olacaktır.

İnsan doğalarından yola çıkarak oluşturulan siyasal iktidar anlayışı ve düzen inşaları artık bu siyasal iktidarlarının eylemlerinin niteliği ve sınırlarının ne olduğu tartışmasına evrilmektedir. Kimin iktidar olacağına karar verilmiştir fakat bu iktidarın eylemlerinin doğasının nasıl olacağı bir sonraki adım olarak ortaya çıkmaktadır.

Machiavelli, siyasal düşüncelerinin pratiğini bulabileceği alan olarak yeni prenslikleri gösterir. Bir prensin, ancak bu yeni prenslikler üzerinde modern siyasetin gereklerini gerçekleştirme olanağı bulabileceğini işaret eder. Yeni bir prenslik kurmak için bir prensin sahip olması gereken iki temel unsur bulunmaktadır. Bunlar; virtû (yetenek) ve fortuna'dır (yazgı,-şans). Virtû, bir prensin sahip olması gereken içsel yani kendisinin yön vereceği durumlardır. Bu yüzden kabiliyet olarak tek bir kelime ile karşılamak doğru olmayacaktır. Virtû içerisine bilgeliği, cesareti, kararlılığı ve kurnazlığı kısacası kişinin kendi iradesi ile yönlendirebileceği durumlardır. Fortuna ise, kişinin kendi iradesi dışında gelişen, dışsal bir güçtür. Aslında Machiavelli'yi modern olarak nitelendirmemizin temelinde her ne kadar siyaset bilimini, dinden ve metafizikten ayırması olarak ele alsak da, temel de onu modern yapan düşüncesi, insanların sahip olduğu virtûyle fortunaları üzerinde hâkim olabileceğini gösteren bir Rönesans insanı yaratmasıdır. Machiavelli insanların kadercilik anlayışına karşı çıkmaktadır ve kaderlerine yenik düşmemesi adına yapılacak olan her şeyi meşru görmektedir. Çünkü onun için siyaset fortuna'yı dize getirme sanatıdır. Machiavelli'de amaç fortunaya katlanmak değildir, onu aşabilmektir. Virtûsüyle iktidara gelen bir prens, Fortunasına yön verebildiği takdirde meşruiyetini de sağlamış olacaktır.

Machiavelli, var olan ve olması gereken arasındaki ayrımında her zaman var olandan yana tavır takınmıştır. Çünkü insanların, gerçekte olanın değil de olmasının gerekenin peşine düştüğü durumlarda kazancını değil, yıkımını öğrenmiş olacağını varsayar. Ahlak anlayışını da bu yolda çizmiştir. İnsan doğalarını ve ahlaki yapılarını göz önüne aldığı zaman soyut, hayali unsurlar hayal etmez. Her zaman var olduğu gibi kabul eder. Olması gerekenler üzerine kurulu, insanları mutlak iyiliğe götürecek bir siyasal iktidarın ahlakını reddeder. Sağlam bir iktidar, soyut ve olması gereken kaideler üzerine değil ancak somut ve gerçekte var olan değerler üzerine inşa edilmelidir. Burada yanlış anlaşılmasını gereken temel konu, Machiavelli'nin bu tavrının toplumsal ilişkiler yumağının her alanında kabul eder gibi algılanmasıdır. O

ahlaksızlığı bir referans noktası olarak ele almamaktadır ya da ahlaki değerlerden yoksun bir toplum tasarımı sunmamaktadır. Sadece siyasal ilişkiler içerisinde, güçlü olmanın getirdiği kuralların, ahlak kuralları önünde bir önceliğe sahip olduğunu anlatmaya çalışır. Çünkü Machiavelli için siyaset, teorilerden kurulu bir dünya değildir. Canlıdır, hareketlidir ve pratiğin en yoğun yaşandığı bir arenadır. Bu arenada kan dökmekte vardır, kaçmak da, savaşmak da ya da yeri geldiği zaman hile de. Bu yüzden Machiavelli tarihten dersini almayı başarmıştır. Tarihteki büyük devlet adamlarının kimi zaman ahlaktan yana ya da olması gerekenden yana bir duruş sergilediğinde yıkımlarını hazırlamış olduğunu görmektedir. Halk için iyi olan, doğru ve ahlaki olan iktidarın sürekliliğine zarar getirebilmektedir. Halk da, ahlak da, adalet de, din de, şeytan da, melek de, kısaca “Devlet O’dur”.

Doğu siyaset geleneğinde ise siyasal eylemin doğasının niteliğinin değişmesiyle beraber, özü itibarıyla birçok nokta da Batı siyaset geleneğinden ayrılmadığını görmekteyiz. *Kutadgu Bilig*’de iktidar anlayışı Tanrı tarafından kişiye bahşedilen bir olgu olarak ele alınmaktadır. Tanrı, kendisinden hiçte farklı olmayan insanlar arasından bey olacak kişiyi seçerek, diğer insanları kendisine muhtaç ettiği bir iktidar yapısı oluşturmaktadır. Nasıl ki, Batı siyaset geleneğinde kötü olan insan doğasının hâkim olmaması için sorgulanmaz bir siyasal iktidar yaratılmaktaydı, Doğu siyaset geleneğinde aynı durum söz konusuydu. “Tanrı senin gibi fani kulları, Sana muhtaç etti, sen gördün varı. (5193)”. Siyasal iktidarın Tanrı tarafından belirlenmesi, kanun koymada ve kanunları uygulama da siyasal iktidarı sorgulanamaz hâle getiriyordu.

Kutadgu Bilig’de halkın kimlik kazanabilmesi için devlete ya da kısaca Tanrı tarafından ilahi olarak görevlendirilen bir beye ihtiyacı vardır. Kısacası Machiavelli’de olduğu gibi devlet ve iktidar özdeşleşmiştir. Halk devlet için ve ancak devlet içinde, siyasal iktidara mutlak bağlılık sayesinde varlık kazanabilecektir. Bu organizmacı bir yapının bizzat kendisidir. *Kutadgu Bilig*’de devletin varlığını iktidar korkusu oluşturmaktadır. Devletin kendisinin olmadığı neler olacağını anlatarak halkı kendisine tutsak etmektedir. Devletsiz bir toplum yapısı, karanlığı, yok oluşu, çöküşü simgelemektedir. Bey’in yokluğu, tüm yapının bozulmasına neden olacaktır. Aynı zamanda, halkın toplumsal, siyasal ve ekonomik alanlardaki hareket çerçevesi çizilerek, nerede, ne yapması gerektiğini bilen bir kitle oluşturulmaya çalışılmaktadır. Kısacası toplumsal itaat kültürünün oluşumunun temellerinin atılmasıyla beraber ödev ve yükümlülükler eksenini altında halkı terbiye etmenin ve boyun eğdirmenin önü açılmaktadır.

Yusuf Has Hacib, ahlak anlayışı bakımından, Machiavelli'den çok daha farklı konumda yer almaktadır. Machiavelli'ye göre, siyasetin kendine has ve özgü bir ahlak anlayışı söz konusuydu. Bu yüzden genel kamu ahlakı ile siyasal eylemin doğasının getirmiş olduğu ahlak anlayışı birbirinden ayrılmaktaydı. Fakat Yusuf Has Hacib, öncelikle bireysel anlamda ahlakı ele almaktadır. Ona göre insanların bilgili ve iyi olması gereklidir. Fakat bilgili ve iyi olmak Yusuf Has Hacib'in kurmuş olduğu ideal düzen içerisindeki ahlak anlayışı için yeterli değildir. Ahlak demek millete, vatanına, toprağına, halkına saygılı, ödev ve yükümlülüklerini eksiksiz olarak yerine getirebilen kısacası iyi bir insan olmaktan ziyade iyi bir vatandaş olabilen bir insandır. Çünkü bireysel ahlak *Kutadgu Bilig'*de devlete uygun bir vatandaş olmakla, ona köle olmakla her an canını feda etmeye hazır olmakla eşdeğer tutulmaktadır.

Yusuf Has Hacib'in üzerinde ısrarla durduğu temel konu, her an kendisini, vatani ve beyi için feda etmeye hazır bir ordunun varlığını hazır tutmaktır. Bu eserde de belirtildiği üzere güç bir iştir. Ordu her an teyakkuz hâlinde tutulmalıdır. Bu teyakkuz hâli ise ancak korku psikolojisi ile kurulabilecektir. Çünkü kılıç ne zaman kınına girerse, felaketlerin başlangıcının olacağını belirtilmektedir. Özellikle sürekli olarak iç ve dış düşman algısı yaratılması, ordunun zayıf ve ihmalkâr davranışında düşülebilecek esaret korkusu, korku ve meşruiyet ilişkisinin işlendiği diğer önemli alanlardır.

Dinin, politikaya egemen olmasını reddetmekle beraber, siyasal sistemin bir aracı olarak, politikanın hizmetine sokan Machiavelli, dinsel gerçeklik ya da dinin kaynağı ile ilgilenmez. Dinin ve Tanrı korkusunun sosyolojik bakımdan insanlar üzerindeki etkisinin farkındadır ve bu gücü, toplumsal birliği ve bütünlüğü sağlamanın en önemli silahı hâline dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Tanrı korkusunun yoğun olarak işlendiği ve aktarıldığı *Kutadgu Bilig'*de ise durum farklıdır. Devlete ve Bey'e olan itaatin bir ibadet hâlini alması, yaratılmış olan düzenin en mikro alanlarına kadar işlenmiştir. Toplumsal birliği ve beraberliği sağlama da, din ve Tanrı korkusunun yarattığı algı, siyasal ve toplumsal yaşantı içinde, ortaya çıkması muhtemel yozlaşma ve kaos gibi durumları önleme görevini devralmıştır.

Machiavelli'nin siyasal düzen inşası içerisinde hukuk, devletin ve siyasal iradenin bir aracı olarak işleniyor ve aktarılıyorsa, aynı şekilde *Kutadgu Bilig'*de de hukuk, her ne kadar egemenin iradesinden bağımsızmış gibi ele alınsa da, yine egemenin iradesinin dışına çıkamamaktadır. "Doğruluk ve yasa benim (800)" deyişiyile Yusuf Has Hacib doğru olanın ve olması gerekenin kendi iradesi olduğu ve bu iradenin aksinin ölüm ve yok oluş olduğunu

belirtmek istemiştir. Halkı için neyin iyi neyin kötü, neyin doğru neyin yanlış olacağına karar verme yetkisinin bir kişide toplanması aynı zamanda siyasal iktidar tarafından, halk için ortak bir gelecek tasavvuru çizme hakkını da tanıyor olmasının zeminini oluşturmaktadır.

Siyasal iktidarın sahip olması gereken özellikleri konusunda da Machiavelli oldukça realist bir duruş sergilemektedir. Olan ve olması gereken arasındaki o ince çizgide yine tavrını olandan hatta bu sefer tarihsel tecrübelerden yola çıkarak, bir egemen güç profili çizmektedir. Machiavelli, siyasal bir düzen inşası kurarken geçmişin bırakmış olduğu izleri takip ederek geleceğe yürüyen ve başarıya giden yolda, geçmişte yapılmış olan hataları ve sorunları görüp bunu sifira indirmeye çalışan bir prens profili ortaya koymaktadır.

Bilgiyi; ahlakın, kültürün ve dinin harmanı olarak ele alan Yusuf Has Hacib, bilgi ile beyi birbirinden ayrılmaz, bir bütün olarak ele almaktadır. Aynı durum Machiavelli içinde geçerlidir. Machiavelli içinde önemli olan bilgi, tarihsel bilgi ve tecrübelerdir. Kurgulamış olduğu siyasal düzenin başında bulunacak olan prensin öncelikle sahip olması gereken temel bilgi kaynağı, kendi tarihsel bilgisidir. Atalarının izlediği yolu göz ardı eden bir prensin ve prensliğin kısa süre içerisinde felakete uğrayabileceğini tarihte yaşayan kişiler ve yaşanan olaylar üzerinden sıkça hatırlatmaktadır. “Prens” ve “bey” hangi özelliğe sahip olursa olsun, tarih bilgisinden yoksun oldukları müddetçe hep bir şeyler eksik olacaktır.

Prensın sevilen bir insan mı yoksa kendisinden korkulan bir insan mı olması gerekliliği konusunda Machiavelli, net bir tavır sergilemektedir ve prensın kendisinden korkulan bir insan olmasının, sevilen bir insan olmasına göre daha yeğ tutulması gerektiğini savunmaktadır. Yusuf Has Hacib ise, özellikle bilgi sahibi olmayan ve sürü olarak nitelendirdiği kitleye ise hiçbir zaman bir güvenmemektedir. Bu yüzden bu kitlenin, iktidarın karşısında yer almasını engellemek içinde içlerine korku psikolojisini salmak gerektiğini vurgulamaktadır. Bey, korku yaratıp, yöneterek siyasal iktidarını meşrulaştıracağını farkındadır. Aynı şekilde ve aynı nedenle Machiavelli de, insanlara güvenmemektedir. Onların durumlar ve şartlar değiştiği zaman değişebileceğini gün gelip prensinin ve devletinin arkasında duracağını ama sonrasında tehlike baş gösterdiği zaman, prensi yalnız bırakacağını sıkça dile getirir. Bu yüzden insanlar, sevdiği insanlara, korktuğu insanlara nazaran daha fazla ihanet edeceklerinden, içlerine korku salmak daha akılcı bir davranış olacaktır.

Sonuç

Batı siyasal düşüncesinde Machiavelli'nin *Prens*'iyle beraber modern devletin ve siyasetin de bir anlamda temelleri atılmaktaydı. Machiavelli'nin kendisinden öncekilerden ayrılıp, bir geçiş düşünürü olarak ele alınmasının sebebi, modernizmin ölçütü olan insan faktörünü siyasal yapının merkezine almış olmasıdır. *Kutadgu Bilig*'in ise en önemli özelliği, sadece yazıldığı döneme ilişkin bilgi vermekle kalmayıp, aynı zamanda bugünün siyasal kültürü içerisinde yer alan siyasal yaşama dair çıkmazlara ve sorunlara en iyi şekilde ışık tutabiliyor olmasıdır. Bugün siyasal ve toplumsal anlamda yaşanan bunalımların ve açmazların kökenlerinin bulunabileceği bir siyasetname özelliği taşıyan *Kutadgu Bilig*'in Machiavelli'nin *Prens*'inden ayrıldığı en önemli nokta, bu dünya için yapılması gerekenleri göstermesinin yanı sıra, toplumsal yaşam içerisindeki davranış kalıplarını neler olması ve ayrıca diğer dünya içinde nelerin yapılması gerektiği konusunda fikir vermesidir.

Kutadgu Bilig'den anlaşılan şu ki: Türk siyasal hayatında yaşanan sorunlar aslında bugünün sorunu değildir. Sorun dünün sorunudur. Çünkü algılarımızın bugüne sirayet etmiş olmasıdır. Bir nevi Türk siyasal kültürünün hastalıklı alanlarının belirlendiği tarihsel bir belge niteliği taşıyan *Kutadgu Bilig*, devletten ve devlet adamından gelen her şeyin sorgusuz ve sualsiz kabul edilişinin ve insan faktörünün siyasal alandan pasifize edililişinin bir simgesidir. *Kutadgu Bilig*, *Prens* gibi. “İşte gör, bak benim, doğruluk, yasa-Yasa, kurallar bu, dikkat et buna (800).” Doğruluk ve yasa gibi, tebaadan, halktan, avamdan, güçsüzden, ezilenden, yönetilenden olması gerekenin, yönetenin iradesine bırakılması, yasanın ve doğru olanın sadece ve sadece Bey'in kendisi olduğu yerde Machiavelli açısından, XIV. Lui'nin *L'etat C'est Moi*'sinden (Devlet Benim!) hiçbir fark yoktur. Machiavelli'nin *Prens*'inde insanlar kötüdürler. Doğruyu, iyiyi bilemezler. Bu yüzden bir akla, onlara yol gösterecek bir ışığa muhtaçlardır. Bu yüzden prens sorgulanamaz ve sınırlandırılmaz. Aynı algı maalesef *Kutadgu Bilig*'deki düşünceye de yansımıştır. “Tanrı, senin gibi, fani kulları, Sana muhtaç etti, sen gördün varı (5193).” Çünkü devlet yönetimi fani kullara bırakıldığı zaman, kavgı ve kaos baş gösterecektir. Hiçbir halk başında bir lider, bey olmadan yaşayamaz. Her daim ona muhtaçtır. Bu şekilde oluşturulan bir siyasal iktidar yapısı yine Machiavelli'de olduğu gibi sorgulanamaz ve sınırlanamaz güç konumuna yükseltmiş ve bu sefer sorgulanamamasının ve sınırlandırılmamasını nedeni olarak Tanrısal buyruğun arkasına saklanılmıştır. Tıpkı Platon'un madenler mitosunda, Tanrı'nın altını başkasına, gümüş ve bakırı bir başkasının mayasına bırakması gibi. Machiavelli'de prens, halkını bazen okşayarak bazen tepeleyerek yöneten ama her

zaman ülkesinin birliği ve bütünlüğü için çalışan kimsedir, halkını yoktan var eden ve bu yüzden herkesin ona sonsuz şükran duyduğu bir kimsedir. *Kutadgu Bilig*'de de aynı durum farklı bir açıdan benzerlik taşımaktadır. Egemeni sınırlandıran bir Töre varmış gibi gözükse de, egemen dilediği gibi halkını yönetme gücüne sahiptir. "Aç bırakmalı, yola gelsinler-Böyle yola girip, boyun eğsinler (6365)." Yeri geldiği zaman, ülkesinin birliği ve beraberliğinin tehdidi söz konusu olduğu başvurulacak bir yoldur halkı açıklıkla ve korkuyla terbiye etme. Bugünkü korku kültürünün ve siyasetinin izlerinin bulunabileceği eserde, korkunun unsurları bir yandan iktidarın koruyuculuğunu bir yandan da meşruiyetinin temellerini oluşturmaktadır.

Türk siyasal kültürü, halkının devleti kutsadığı, yücelttiği, devletinin ve devlet adamlarının varlığını ve bekasını, kendi varlığının önüne koyan, varlığını, devleti için her daim feda ve armağan etmeye hazır bir halk yaratmaktadır. Doğu ve Batı siyasal kültürünün farklı olan tek yanı söze başlangıç noktalarıdır. Fakat son sözleri hep aynı kalmıştır. Machiavelli, teorisinin başlangıcına devleti yerleştirip son sözünde yine devlet vurgusunu yaparken, bireyi araç devleti amaç olarak ele almakta, Yusuf Has Hacib ise, teorilerine her ne kadar millet diliyle başlasa da, son sözü yine devlet diyerek noktalamaktadır. Bu bağlamda her iki eserde de devlet, zamansal ve mekânsal farklılıkların içerisinde yok edildiği totaliter bir olgu olarak ele alınmaktadır.

Kaynakça

- AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali, (2011). *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali ve KÖKER Levent, (2008). *Tann Devletinden Kral Devlete*. Ankara: İmge Yayınları.
- AKAL, Bakı, (2000). *Devlet Kuramı*. Ankara: Dost Yayınları.
- ALTHUSSER, Luis. (2010). *İki Filozof Machiavelli-Feuerbach*. (A. Tümertekin, Çev) İstanbul: İthaki Yayınları.
- ANIL, Yaşar Şahin, (2010). *Niccolo Machiavelli*. İstanbul: Kastaş Yayınları..
- ARSLAN, Mahmut, (1987). *Kutadgu Bilig'deki Toplum ve Devlet Anlayışı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- BAŞER, Sait, (2006). *Kutadgu Bilig'de Kut ve Töre*. Sakarya: Sakarya Valiliği Kültür Yayınları.
- BİLGİN, Nuri, (1997). *Siyaset ve İnsan*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- ÇAĞBAYIR, Yaşar, (2002). *Yusuf Has Hacip- Kutadgu Bilig*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- CASSIRER, Ernst, (2005). *Devlet Efsanesi*. (N. Arat, Çev) İstanbul: Say Yayınları.
- ÇETİN, Halis, (2003). *İnsan ve Siyaset*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- ÇETİN, Halis, (2012). *Korku Siyaseti ve Siyaset Korkusu*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- ÇETİN, Halis, (2010). *Totaliter Soylu Gelenek*. Ankara: Kadim Yayınları.
- DEVELİ, Hayati, (2006). *Mutluluk Bilgisi (Kutadgu Bilig)*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- DİLAÇAR, Agop, (1988). *Kutadgu Bilig İncelemesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- DOĞAN, Nejat, (2002). "Kutadgu Bilig'in Devlet Felsefesi I". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı:12, 127-158.
- EBENSTEIN, William, (2009). *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*. (5. Baskı) (İ. Özel, Çev), İstanbul: Şûle Yayınları.
- GÖZE, Ayferi, (2009). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Yusuf Has Hacib, (1996). *Kutadgu Bilig*. (F. Silahdaroğlu Çev) Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İŞÇİ, Metin, (2011). *Siyasal Düşünceler Tarihi*. İstanbul: Der Yayınları.
- KAZMAZ, Süleyman, (2000). *Hukuk ve Devlet Yönetimi Açısından Kutadgu Bilig*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı.
- KEZER, Aydın, (1987). *Siyaset Kavramı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- KÖSEOĞLU, Nevzat, (2004). *Eski Türkler'de-İslam'da ve Osmanlı'da Devlet*. (2. Baskı) İstanbul: Ötüken Yayınları.
- MACHIAVELLI, Niccolo, (2010). *Prens*. (2. Baskı), İstanbul: Oğlak Yayınları.
- NİYZİ, Mehmet, (2007). *Türk Devlet Felsefesi*. (6. Basım) İstanbul: Ötüken Yayınları.
- RUSSELL, Bertrand, (2000). *Batı Felsefesi Tarihi (Ortaçağ)*. (M. Sencer, Çev) İstanbul: Say Yayınları.
- SANBONMATSU, John, (2007). *Postmodern Prens*. (E. Ergüven, Çev) İstanbul: Bağlam Yayınları.
- SKINNER, Quentin (2004). *Machiavelli*. (C. Atilla, Çev) (2. Basım), İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- ŞENEL, Alaettin, (2002). *Siyasal Düşünceler Tarihi*. (19. Baskı) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- TANNENBAUM, Donald ve SCHULTZ, David, (2006). *Siyasi Düşünce Tarihi*. (F. Demirci, Çev) Ankara: Adres Yayınları.
- UNAN, Fahri, (2004). *İdeal Cemiyet, İdeal Devlet, İdeal Hükümdar*. Ankara: Lotus Yayınları.
- YEKE, Yıldız Karagöz, (2007). *Machiavelli ve Siyasal Etik*. Ankara: Ebabil Yayınları.